

«Det er noe med trofasthet –»

BENTE EDLUND i samtale med Ingunn Kroken

Bente Edlund er utdannet helsepedagog og spesialpedagog og underviser på Rudolf Steinerhøyskolen, etter mange års arbeid med barn med spesielle behov. I 2008 disputerte hun for doktorgraden med avhandlingen «Forpliktende idealisme under skiftende betingelser. Antroposofiske tiltak for utviklingshemmede 1924 til 1990». Avhandlingen er blitt omarbeidet til bok og kommeR ut på Antropos Forlag i løpet av høsten 2010. I samarbeid med Petter Holm har Bente Edlund utarbeidet en søknad til NOKUT om godkjenning av en bachelorgrad i sosialpedagogikk ved Rudolf Steinerhøyskolen. Utdanningen skal kvalifisere for sosialfaglig arbeid i de sosialterapeutiske virksomhetene og i steinerskolene. Om utfallet av godkjenningsprosessen blir slik man håper, er planene å starte opp det nye tilbudet høsten 2011. – Intervjuet ble gjort 17. mars 2009.

Bente Edlund, hvor lenge har du kalt deg antroposof – om du har kalt deg det?

Jeg var 21 år da jeg meldte meg inn i Antroposofisk Selskap, så en kan vel si at jeg har definert meg selv som antroposof i mange år. Nå er jeg 56.

Ingunn Kroken er daglig leder i Dialogos medie- og ressurscenter.

Din vei inn i antroposofien? Hvilke spørsmål førte deg dit?

Jeg fikk på en måte svaret før jeg stilte spørsmålet. Gjennom en venninne ble jeg kjent med Johannes Hertzberg. Han hadde satt i gang aktiviteter for ungdom, og vi meldte oss på et kurs i metallarbeid der vi hamret kobber. I kjelleren oppdaget vi en del spesielle bøker og ble nysgjerrige. Han fortalte at det var bøker til en studiegruppe, og dermed bestilte vi en studiegruppe hos Johannes Hertzberg. Der satt vi til å begynne med, to jenter på 15 år. Senere kom andre til. Han formidlet fortellerstoff, antageligvis fra Steinerskolens læreplan, Parsifal blant annet. Men han var jo prest i Kristensamfunnet, så han fortalte også fra evangeliene. Det var rett og slett et dannelsesprosjekt der vi ble presentert for stoff fra den europeiske kulturhistorien. Dessuten hadde vi høytlesning, og leste bl.a. Haugtussa og Peer Gynt. Vi tre fordelte roller oss i mellom og framførte høyt, og det fenet. Også begynnelsen av første Mosebok og andre deler av Bibelen på gresk og latin deklamerte vi, samt Goethe-dikt på tysk. Mye av dette kan jeg fremdeles utenat.

Kunne dette være interessant for ungdommer?

Det var noe med stemningen av inderlighetsfylt alvor. Johannes var alltid godt forberedt. Alt var ryddet og forberedt, han satt og ventet på oss når vi kom fast hver tirsdag. Vi var glupske på innhold, mening og livssyn. Men vi var overalt der det var snakk om livssyn, ikke bare hos ham. Jeg hadde en trang til svære svar og ville ha store og spennende ting. Lengselen etter noe som ikke bare var kausalt eller pragmatisk. Jeg var jo egentlig ikke ute etter svarene, men spørsmålene som kunne åpne opp og slå ut vegger. Det var dette ikke helt for-

ståelige i de store konseptene som interesserte meg. Min venninne og jeg var opptatt av mystiske ting og det som gikk i en spirituell retning. Her kom antroposofien inn, og via Hertzberg kom jeg inn i det helsepedagogiske arbeidet hos Bera Baalsrud på Hestafivel skole i Oslo.

Dette var på slutten av 1960-tallet, med flower-power og politisk vekkelse, og en dag bare sluttet jeg på videregående skole som jeg opplevde som grå og totalt uinteressant. I dette vakumet skaffet Hertzberg meg en praksisplass hos Bera Baalsrud. Da var jeg 16 år. Hestafivel var en liten Steinerskole for barn med spesielle behov og lå på Smestad. Bera Baalsrud var en entusiastisk og original dame. For meg som var interessert i alt som var litt spesielt, åpnet møtet med disse barna som ikke lignet helt på andre, noen nye dimensjoner. På meg virket det tiltrekkende, og min interesse for antroposofien var nok veldig knyttet til møtet med elevene på Hestafivel. Antroposofien ga jo annerledes svar, og dette var annerledes mennesker, og denne annerledesheten var det som trakk meg mot begge deler. Fra jeg kom til Hestafivel tenkte jeg egentlig aldri over hva jeg skulle bli, det bare var sånn. Jeg glemte å vurdere om jeg kanskje kunne ha gjort noe annet.

Bera Baalsrud var ikke akkurat noen straight antroposof, hun var mer en mer «teosofisk» antroposof. Hun kunne ta for seg ganske esoteriske ting på en nokså direkte måte. Johannes Hertzberg hadde holdt seg til bilder, fortellinger og sa stort sett ikke noe som fremsto som spesielt mystisk. Jeg husker en gang vi spurte: «Hva er forskjellen på sjel og ånd?» Da svarte han at det måtte han tenke på. Vi måtte vente til neste uke på svaret. Han hadde diskutert det med sin kone, sa han, og jeg tror det var hun som hadde kommet med denne beskrivelsen i form av et bilde: «Hvis du ser en rosa sky på himmelen, så er det ikke skyen i seg selv som er rosa, men den er slik fordi den blir gjennomlyst av solen. Da kan en tenke seg at solen er ånden og sjelen er den gjennomlyste skyen.» Det var et bilde som passet for unge på vår alder, og jeg tok det til meg. Bera Baalsrud var som sagt mer rett på sak, og hadde spennende ting å fortelle, både av metafysisk

og pedagogisk art, og jeg trivdes veldig godt sammen med henne. Fremfor alt var hun en usedvanlig begavet, levende og dedikert pedagog.

Så barna elsket å være der?

Ja, i den grad de kunne gi uttrykk for det. Noen av barna var kommet til å bli nærmest hennes fosterbarn. Hun var avlaster og privatpleier, langt utover det som var skolens oppgave. Hun fikk et veldig nært forhold til familiene hun fulgte gjennom et helt livsløp. Det hun formidlet, mer eller mindre direkte, var at de utviklingshemmede barnas sjel var like stor som vår sjel, og noen ganger kanskje også større, men at kroppen ikke var noe egnet redskap eller bolig for denne sjelen, og at barna derfor på en måte hadde en ubrukt og stor sjel som levde litt i himmelen. Det bildet var veldig sterkt, og det tok jeg så bokstavelig at selv om barna var språkløse, hadde jeg opplevelsen av å omgås med klarsynte mennesker. Jeg tenkte at de kunne se tvers gjennom meg. Hun formidlet nesten et slags overmenneskebilde, det kan jo være litt betenkelig, men jeg tror det var bra for meg. En antroposofisk grunnidé ble koblet til disse barna.

Preger denne ideen deg fremdeles når du er sammen med utviklingshemmede barn?

Selv om jeg skulle tatt et «oppgjør» med antroposofien, har dette bildet satt seg i meg som en slags eksistensiell bevissthet jeg aldri kan vaske bort. Denne ideen om den genuine kjernen eller personen som er i disse menneskene, at mennesket ikke kun er summen av sine ferdigheter. At ethvert menneske har en individualitet som er like stor hos alle, den tanken kan jeg aldri bli kvitt, selv om jeg skulle bli lei av antroposofisk dogmatisme og småligheter, eller hva det skulle være. Det er blitt en måte å leve på. Det er også noe med å tenke at alle menneskelige uttrykk har sin berettigelse. Selv om et menneske spør «kan jeg få komme hjem til helgen» 25 ganger om dagen, så er det ikke kun mas, men et kommunikativt utsagn som skal tas på alvor. Alle mennesker oppfører seg i forhold til en eller

annen type fornuft og logikk sett innenfra. En må få tak i innenfra-perspektivet. Dette står i motsetning til et instrumentelt pedagogisk syn der det handler om metoder for å korrigere atferd for å få slutt på maset. Det er selvfølgelig ikke bare antroposofier som tenker på denne måten om mennesker med utviklingshemning. Det finnes mange pedagoger både nå og tidligere som har store og humanistiske tanker rundt dette med utviklingshemning. En kan ikke arbeide sammen med mennesker i kriser uten å ha ganske store tanker. Jo mer krevende og kanskje også tidvis trivielt arbeidet er, jo større tanker må du ha.

For å utholde arbeidet mener du?

Ikke for å utholde, men for å favne det store spennet i mennesket, og at det ikke finnes noen pragmatiske, økonomiske målestokker for hva som er mening og menneskeverd. Slik kan man opparbeide en intuitivitet og en kunnskap. Som barn opplevde jeg at livet var mangfoldig og komplekst. Som ung tenkte jeg at det da heller ikke kunne finnes enkle svar.

Kunne du tabloidisere antroposofien i en setning?

Det er den enkle tanken om at mennesket er et åndelig, spirituelt vesen, og at det er en åndelig dimensjon ved livet som er der like sterkt og berettiget som den fysiske. Det åndelige er ikke et produkt av det materielle, men er et skapende element. Tanken om den reikarnerende individualiteten. Jeg er ikke opptatt av å spekulere i tidligere reinkarnasjoner. Det er ikke essensielt for meg, men det er denne opplevelsen av likverdighet og at alle mennesker er like store uansett ytre uttrykk. Folk kan synes at reinkarnasjonsideen det er en usympatisk eller sprø tanke, men man kan ikke komme forbi at det er en tanke som har ført til god praksis i den antroposofiske helsepedagogikken.

Ja, er det slik? Derom strides de lærde. Se på India, der tenker mange at «de fattige kan bare bo i slummen for det er jo et resultat av tidligere liv». I India er reinkarnasjonstanken

veldig sterkt utbredt, men en kan vel ikke akkurat si at det har ført til så god sosial praksis. Hvordan skiller Steiners ide om reinkarnasjon seg fra den indiske?

Steiners tanke er veldig knyttet til et lærings- og erfaringsprosjekt. Nettopp mennesker som er i vanskelige situasjoner kan ha store utfordringer og store oppdrag i livet.

Så hos Steiner blir karma den oppmuntrende pedagogen og ikke den strenge dommer?

Ja, nettopp, verken synd, skyld eller straff er knyttet til Steiners karmabegrep. De første helsepedagogene spurte Steiner: «Hva kan man si om disse menneskenes karma?» Til det svarte Steiner noe slikt som: «Når jeg forsker i store personligheters karma, ser jeg at de i svært mange tilfeller har en eller to inkarnasjoner som «bygdoriginaler». Gjennom riktige pedagogiske tiltak kan man oppnå mye, men en del av det man gjør har ikke virkning før i deres kommende liv.» Mange vil kanskje si at dette er spekulativt, men man må tenke på at dette var i 1920-årene på rasehygienens dypeste og svarteste punkt. At unge mennesker ble gitt denne forestillingen om at hjelpeløse mennesker kan skjule store personligheter, hadde en enormt genererende effekt på deres holdning, og ga en stor optimisme i forhold til hva de kunne gjøre og oppnå i arbeidet. Selv om det skulle være en villfarelse det Steiner sa, var det et positivt virkningsfullt utsagn til disse unge menneskene den gangen. Det er en tanke som tiår etter tiår har hatt en effekt, og en idé som har vist seg fruktbar. Den har ført til god behandling av mennesker med spesielle behov, og bidro i sin tid til at det antroposofiske heilpedagogiske miljøet kom seg gjennom nasjonalsosialismens periode med integriteten i behold. Livet til en rekke barn som sto på de tyske makthavernes dødslistene, ble reddet. Også sterilisering av unge mennesker ble unngått i de fleste tilfeller. Det var en velsignelse for disse menneskene.

Vi mennesker projiserer jo ting inn i hverandre, noe som i neste omgang kan bli en realitet. Man kommuniserer med en baby som om den forstår, og dette skaper i neste omgang

kommunikasjonsevnen hos barnet. Slik kan også en reell kommunikasjon og respekt virke både på atmosfæren rundt det utviklingshemmede mennesket, men også inn i det praktisk-pedagogiske. Det skaper mening og en opplevelse av at «dette er det vits i».

Inspireres du fremdeles av Steiners skrifter?

Det har gått litt i bølger med å lese Steiner. Det helsepedagogiske kurset måtte jeg ta for meg igjen i forbindelse med forskningsarbeidet jeg gjorde. Jeg ville kontekstualisere Steiners ideer og pedagogisk-terapeutiske konsepter i det helsepedagogiske kurset fra 1924 i forhold til barnepsykiatri og «Heilpädagogik» (spesialpedagogikk) i hans samtid. Det var

jo ganske skremmende og rystende hvilket negativt og depressivt menneskesyn som lå i den barnepsykiatriske litteraturen på den tiden. Innflytelsen fra darwinismen var betydelig, og selvfølgelig også fra Freud. Det vil si at under en tilsynelatende borgerlig og rasjonell overflate, lurte det primitive mennesket i hver og en. Det utviklingshemmede mennesket ble sett på som et vesen uten en sivilisert «overbygning» eller kontroll. Også barn som var annerledes ble betraktet på denne måten, og kunne beskrives med dyriske trekk. En defektorientert og negativ holdning var ofte fremherskende. Jeg ble derfor frappert over at Steiner den gang klarte å ha en formidlingsform og gi et pedagogisk innhold som har overlevd i 80 år, kanskje ikke først og fremst på grunn av det metodiske, men fordi det er en respektfull og jeg vil si moderne holdning som gjennomsyrer foredragene. De andre bøkene fra hans samtid rundt disse temaene er langt på vei uleselige i dag, mens Steiner står seg selv om han bruker ord vi ikke ville bruke, blant annet betegnelser som «psykopatiske» barn, «abnorme» barn, og også betegnelser som «mindreverdige». Holdningen

som likevel gjennomsyrer foredragene er preget av respekt og interesse. Det ble for meg en slags revitalisering og «nyforelskelse» av mitt forhold til disse tekstene da jeg kunne se dem i sin faglige samtidskontekst.

Og dette var 80 år før HVPU reformen.....

Ja, ikke sant. Det finnes noen geniale, originale, veldig inspirerende ideer i disse helsepedagogiske foredragene, men også noen merkelige, delvis uforståelige utsagn som jeg ikke kommer noen særlig vei med. Jeg setter meg ikke ned og blir fortvilet over de punktene jeg ikke forstår. De lar jeg bare stå, og bruker det jeg finner forståelig, det som begeistrer meg og korresponderer med det jeg selv har er-

far. Så kan jo det også skje at tanker som i utgangspunktet ikke hadde appell, likevel kan åpne seg og by på ny innsikt når man tar dem opp ved en ny anledning.

Har du noen gang kjent på «en autoritær trussel» fra Steiner?

Antroposofien som et stort og altforklarende system kan av og til være slitsomt å forholde seg til. Samtidig: Skal du forholde deg til empirisk kunnskap eller andre idésystemer, har antroposofien så mange og omfattende konsepter og strukturer at den kan være et egnet redskap til å sortere verden med, og også inkorporere annen kunnskap. Det kan være fort gjort å plassere det man møter i andre sammenheng, og her ligger også en fare. Heldigvis finnes det også mye som ikke «går opp», og etterhvert er jeg kanskje blitt mest opptatt av det. Ikke bare hos Steiner, men hos alle. Jeg har ikke tro på et idésystem eller et syn som ikke har noen paradokser. Innen mitt fag er det mange paradokser, det er bardunene som spenner teltduken og gjør at det blir luft og rom der inne. Hvis det ikke er paradokser innen et fag, da er vi ferdige med det, da er det plassert ...

«Det blir alltid en rest tilbake, noe som ikke går opp. Jeg tenker at det er fruktbart å leve med slike paradoks og ikke tro at det nødvendigvis finnes en løsning på alt.»

Det er i hvert fall nok av paradokser hos Steiner, men det er vel slik virkeligheten er, full av paradokser?

Ja, det er alltid noe som ikke går opp. Om vi for eksempel integrerer et funksjonshemmet barn i en vanlig klasse, får vi noen fordeler og tilgang på ressurser som vi ikke får i en mer segregert løsning med rene spesialklasser. I den segregerte situasjonen, i en ren helsepedagogisk klasse eller skole, får vi andre kvaliteter og muligheter som vi ikke får i den integrerte løsningen. Det blir alltid en rest tilbake, noe som ikke går opp. Jeg tenker at det er fruktbart å leve med slike paradoks og ikke tro at det nødvendigvis finnes en løsning på alt. Man må se det ut fra hvert enkelt tilfelle og foreta en overveiing. Hva får vi? Hva taper vi?

Så du tror ikke på de store fortellingens død?

Vel – de store fortellingenes skyggeside er de store ideologiene ...

Ja, de store fortellinger kan godt slå over i ideologi og fundamentalisme, og ha svar på alt.

Nettopp, begeistring for ideer kan bli til ideologi, modeller og konsepter, men samtidig gjør det at du kan handle. Ideologi gjør deg handlingsdyktig. Når vår generasjon var blitt tilhengere av noe, det være seg Hare Krishna-bevegelsen, marxismen eller antroposofien, tok vi et valg og hadde forpliktet oss. Vi grunnla mange antroposofiske institusjoner. Men det er alltid en fare for å sitte igjen med ideologi, svar og institusjoner, istedet for ideer, spørsmål og aktiviteter ... De store fortellingene står i alle fall ikke så høyt i kurs i dag, – men det har paradoksalt nok åpnet nye muligheter. Grunnen til at jeg fikk godkjent mitt forskningsprosjekt har jo noe å gjøre med at det ikke lenger handler om *Sannheten* og de store ideologiene, men om *fortolkninger*. Innenfor de humanistiske fag har de såkalte relativistiske og konstruktivistiske perspektivene vært dominerende de siste tiårene. Det kan da føre til at også akademia tåler å se på et fenomen som antroposofien. I en slik sammenheng blir antroposofien en *konstruksjon*, altså et menneskeskapt idésystem på linje med mange andre. Det skal en relativist

eller en konstruktivist til for å se på dette uten å få hjertebank og bli opphisset. I marxismens, behaviorismens, eller andre -ismers tid, lå det sterke normative føringer, det handlet om de rette svar. Da var det ikke innpass for antroposofien. Så det rare i dette er at postmodernismen kan rydde vei også for antroposofien.

Hjalmar Hegge skrev i 1969 en kritikk av Jürgen Habermas, der han berømmer Habermas for at det endelig er noen som gir åpning for at det finnes forskjellige praksiser, men Heggens innvending er at Habermas fremdeles som alle andre hevder at det ikke finnes noen objektiv sannhet, i alle fall kan han ikke hevde det som vitenskapsmann. Føler du deg komfortabel med Habermas syn på dette?

Jeg har ikke noen særlig dypere kunnskap om Habermas, så jeg kan ikke gi et raskt svar på dette, men for å ta det ut fra mitt eget fag, så har debatten om essensialisme kontra konstruktivisme vært ført med stort engasjement. Spørsmålet blir da om handikap er noe «reelt» eller først og fremst et sosialt frembrakt fenomen, en *sosial konstruksjon*. Handikap kan defineres ut fra hvordan vi tilrettelegger forholdene, hvordan vi bygger byene våre, hvordan vi forholder oss til de handikappede i et relasjonsforhold. Det stemmer at mange handikap kan avskaffes gjennom tilrettelegging, men noen ender opp med å mene at handikap *kun* er et sosialt konstruert fenomen, at diagnoser er kun konstruksjoner. Det er klart at diagnosers uttrykk er en konstruksjon ut fra kunnskapsstatusen der og da, men fullstendig å overse det essensielle, det biologiske eller faktiske ved en funksjonshemming, mener jeg er å gå for langt. Det konstruktivistiske perspektivet kan sees som et oppgjør, en reaksjon på det medisinsk-biologiske og nokså pessimistiske handikapsynet som tidligere var dominerende, slik jeg allerede har nevnt, så slik sett har det sin berettigelse. Det synet har jo mye trist på samvittigheten – det handler om reduksjonisme og stempeling av mennesker i form av diagnoser, det vil si et fokus på feil og mangler. Opp mot dette kan man sette en pedagogisk eller spesialpedagogisk tradisjon som har handlet mer om ressurser. Hva *har* dette

mennesket som vi kan bygge på? I den grad forskerne har tilhørt pedagogsiden, har medisinerne kommet dårlig ut i et historisk tilbakeblikk. Diskusjonen mellom pedagoger og medisiner har vært ført innenfor institusjonene og i andre faglige fora. Det er en grunnleggende ressurs/defisit-orientert debatt. Jeg har blitt spurt hvor denne diskursen er i mitt materiale. Jeg kan da si at denne uenigheten ikke finnes i særlig registrerbar grad innen den antroposofiske spesialpedagogikken eller helsepedagogikken. Det ikke er noen sporbar konflikt mellom leger og pedagoger, for de tar utgangspunkt i et felles menneskesyn. Man kan vel også si at den antroposofiske medisinen er mer ressursorientert, mer opptatt av det som gjør frisk enn den vanlige skolemedisinen. Pedagogen går til legen for å få en dypere forståelse av barnet, og legen går til læreren fordi det først og fremst er læreren som kan *gjøre* noe. Pedagogikken blir en viktig del av behandlingen. Når jeg studerte utviklingen av de antroposofiske helsepedagogiske institusjonene, fant jeg altså ikke denne lege-lærer-konflikten. Det jeg fant, var uinteressante personkonflikter. I den vanlige spesialpedagogikken er det interessante faglige diskusjoner mellom de to ulike frontene. Det er en dynamikk mellom handikap som konstruksjon eller handikap som noe essensielt. Det er meningsfulle uenigheter, mens de antroposofiske helsepedagogene så ikke ut til å ha kranglet om noe viktig eller essensielt i særlig grad. Det sies ofte at det er sakskonflikter som maskerer seg som personkonflikter. Disse sakskonfliktene fant jeg ikke, selv om det var mye konfliktstoff, men det handlet altså om uvesentligheter. Og dette blant mennesker som har gjort mange viktige og verdifulle ting, men kranglene deres er lite interessante. Når jeg forteller denne erfaringen fra det helsepedagogiske miljøet til mennesker som har arbeidet innenfor andre antroposofiske felt, møter jeg gjenkjennelse og støtte for denne iaktakelsen.

Hvis du skulle gi et råd til de unge som møter Steiners arbeide for første gang?

Jeg kan ikke si noe annet enn at de må ta det de kan bruke og hente det de kan ut av det.

Man bør gå til originaltekstene, det er viktig for å kunne forholde seg fritt. Ufriheten oppstår når man bare vokser inn i en praksistradisjon.

Så det er ikke lenger slik at de unge har studiegrupper der en sitter og leser og samtaler rundt tekstene til Steiner?

Nei, og det har selvfølgelig sammenheng med at tekstene etter hvert blir mer og mer arkaiske. Hundre år er lang tid. I dag er en fagbok gammel når den er mer enn fem år, så den antroposofiske sekundærlitteraturen vi har å velge blant når vi setter opp litteraturlister på Rudolf Steinerhøyskolen er ofte for gammel. Det kan dreie seg om oversatt litteratur som kanskje er skrevet for 20 eller 30 år siden. Fagutviklingen skjer raskt i våre dager. Kunnskapen og fagdiskusjonene er i stadig endring. Vi burde hatt mer tid og ressurser til å skrive og presentere antroposofien i et språk og innenfor en fagdiskurs som er gangbar i dag.

Det er jo litt av en jobb å nyskrive Steiners arbeide!

Vel, deler av arbeidet, i alle fall den pedagogiske delen må nyskrives, det er jo noe som også har skjedd, og som må skje hele tiden, og antakeligvis i stadig raskere tempo. Men den som vil arbeide med utgangspunkt i antroposofien bør også kunne forholde seg til originaltekster. Det synes jeg er viktig. Om antroposofien vil være interessant for unge mennesker også i fremtiden, det vil vise seg. Det kan godt være at vi nå hopper over en generasjon, at de yngre ikke kommer og spør oss om noe før vi er blitt gamle bestemødre, men det ville jo være synd om ingen hadde nytte av kunnskapen som er opparbeidet og den virksomheten som er etablert. Vet du forrestene hva min doktoravhandling heter?

Nei ... ?

«Forpliktende idealisme under skiftende betingelser.» Det er noe med trofasthet.

Det er kanskje de antroposofiske virksomheters arbeide i et nøtteskall?

...

Ω